

• Rourkatcec obecný (*Syntrichia ruralis*) často roste na kamenech nebo kůře stromů, ale i na betonu nebo na střechách.
Foto Přemysl Tájek.

Divočina za humny – mechy jako obyvatelé vesnic a měst

Kateřina Dvořáková, Český svaz ochránců přírody Kladská

Během procházek po našich městech a vsích si každý z nás všimá i zeleně. Obvykle nás upoutají větší, barevné a zajímavě tvarované formy stromů, keřů a bylin. Na to cílí i zahradníci – šlechtitelé. Tomuto šlechtitelskému úsilí, ale i naší pozornosti, uniká křehká krása mechů. Někdy je vnímáme dokonce negativně jako nějaké vetřelce, které je třeba potlačit, když zavítali na náš trávník, ovocné stromy, zídku nebo mezi spáry dlažby. Tomu moc nerozumím, vždyť mech pomáhá zadržet vodu a přináší estetickou hodnotu, tolik žádanou zeleň. Navíc hostí mnohé další organismy, které zde nacházejí úkryt i potravu a samy se pak stávají potravou, například pro sýkory. Doma ptáky často pozorujeme oknem, jak probírají polštářky mechů na naší mgnólii.

Podívejme se teď do několika prostředí, kde se s mechy v osídlení setkáváme. Bude to jen lehká procházka po těch nejnapadnějších, nejčastějších či nejlépe poznatelných formách. Mechů je totiž v Česku kolem 700 druhů, z nichž některé rozeznávají i zkušené odborníci jen s obtížemi, často s pomocí molekulárních metod. Některé z nich jsou takřka všudypřítomné, jiné jsou vázané na tak specifické podmínky, že se vyskytují jen na několika lokalitách v České republice.

Kůru stromů a kořenové náběhy v zahradách i alejích pokrývají často i větší polštáře mechů. Nejčastěji je to rokyt cypřišovitý (*Hypnum cupressiforme*), zblízka připomínající copánky, a různé druhy baňatek (*Brachythecium*), nazvaných podle baňaté toboleky. Na kmeni a nahoře na větvích starších stromů se kromě výše zmíněných mechů vyjímají i malé vystouplé dobře ohraničené zelené polštářky, někdy

plné více či méně zanořených tobolek. Zpravidla patří šurpkům (čeleď *Orthotrichaceae*). Ve skupině šurpků za sucha vzhledem vynikají kadeřavce (*Ulota*). Lístky mají tak zatočené, že připomínají hlavu s trvalou ondulací, odtud jejich český název. Mechy stromům rozhodně nevadí, nic od nich neodebírají, jen se přidržují podkladu (podobně je to i s lišejníky). Naopak stromům pomáhají udržet vodu. Pokud naprší, mech nasaje vodu jako houba a další vodu pak pomalu pouští po kmeni dál až k patě stromu. Polštáře mechu u země strom chrání před vyschnutím. Kdyby tam mech nebyl, voda by zvláště po přivalovém dešti rychle otekla bez užitku.

V trávníku najdeme také různé druhy. Jejich výskyt závisí hlavně na vlhkosti, ale i na půdě či nadmořské výšce. V sušších místech je to například baňatka bělavá (*Brachythecium albicans*), neučesaný mech, který z podrostu trávníků žlutě „svítí“. Snad na většině míst ale převládá kostrbátek zelený (*Rhytidiadelphus squarrosus*) svým vzhledem v kombinaci s místem výskytu zcela nezaměnitelný i pro laika. Vážení zahradníci, neodstraňujte mech z trávníku, za nic nemůže, jen obsazuje volnou niku tam, kde tráva není z jiného důvodu, například kvůli příliš nízkému sečení nebo silnému zastínění. Navíc, proč by nemohl funkci měkké zelené plochy v zahradě vykonávat právě mech? Japonci si naopak mech v zahradách hýčkají, nestálo by za to naučit se tomuto přístupu?

Zídka a případně i dlažba jsou zajímavé hlavně tím, že poskytují díky stavebním materiálům chemicky odlišný podklad než je ten v okolí. V oblasti s kyselým podložím tak můžeme najít zásadité prostředí, které

Šurpky (*Orthotrichum* spp.) na magnólii v zahradě. Kolem mechových polštářků je patrná vlhkost.

hostí druhy mechů, jež se na přirozených místech v okolí nevyskytují. Výtrusy mechů vznikají ve velkém množství a jsou tak lehké, že putují ve vyšších vrstvách atmosféry i na velké vzdálenosti, proto mechy nemají problém se na zídky dostat i ze vzdálených stanovišť. Typickým druhem těchto míst je děrkavka poduškovitá (*Grimmia pulvinata*), která tvoří malé úhledné bochánky s tobolekami skloněnými na krátkém ohnutém štětu dovnitř polštářku. V jejím okolí často narazíme i na rourkatec obecný (*Syntrichia ruralis*). Za sucha je zcela nenápadný, za vlhka září poměrně velkými světle zelenými hvězdičkami s bílými chloupky na koncích lístků. Vodu dokáže nasát tak rychle, že vybízí k pokusům. Seberete trochu rourkatce, necháte doma uschnout, dáte malý kousek (jen pár rostlinek) na misku a přidáte kapku vody. Ihned pozorujete lupou, co se bude dít. Pokud poznáte rourkatec i za sucha, což už je těžší, můžete na něj pomoci kapátkem přímo venku „kreslit“. Vlhkostí rozvinuté rostlinky vytvoří obrázek. Také zídky, ale hlavně spáry v dlažbě nebo sešlapávané okraje cest, hostí drobný prutník stříbřitý (*Bryum argenteum*), který si díky stříbrošedé barvě s jiným mechem nespлетete. O málo větší je rohozub nachový (*Ceratodon purpureus*), který někdy tvoří velké porosty v plodném stavu nápadné svými červenofialovými štěty nesoucými tobolky. Mechy na suchých místech, jako jsou zídky, nesou často na koncích lístků průhledný chlup. Za sucha chlupy chrání rostlinky před přílišným sluncem, za vlhka zachytávají kapky vody, které pak po nich stékají.

Až přistě na procházce či v zahradě uvidíte mech, nezapomeňte se k němu sehnout a prozkoumat ho zblízka. Věřím, že si k němu najdete cestu a už vám nebude kolem domu překážet. ■

- ▲ Baňatka (*Brachythecium* sp.) s tobolkami.
- ▲ Děrkavka poduškovitá (*Grimmia pulvinata*) s kapičkami mlhy.
- ▲ Společenstvo mechů na zídce.
- ▲ Prutník stříbřitý (*Bryum argenteum*) na asfaltovém okraji silnice.
Všechny fotografie Kateřina Dvořáková.

Použitá literatura:

- Kimmererová R. W. (2021): Naslouchání mechu. – Kazda, Brno, 200 pp.
- Kučera J., Váňa J. et Hradílek Z. (2012): Bryophyte flora of the Czech Republic: updated checklist and Red List and a brief analysis. – *Preslia* 84: 813–850.
- Plaček J. (2024): Mechorosty – opomíjená skupina rostlin. – *Krásna našeho domova*. 66: 4–7.
- web1: <https://botanika.prf.jcu.cz/bryoweb/klic>

KRÁTKÉ ZPRÁVY

■ V roce 2022 bylo v NPP Pískovna Erika provedeno několik různých opatření zaměřených na podporu významných druhů a stanovišť. Například stržení břehového drnu a dna mělkých tůní mělo přínos pro rozvoj populace parožnatek, velkých větvených řas osidlujících čerstvě narušené zavodněné písky. Díky včasnému vyřezání rozrůstajících se dřevin zůstal zachován holý pískový substrát, který vyhledávají plošně rozsáhlé populace lišejníků malohubek a dutohlávek, stejně jako některé druhy hub či v zemi hnízdící hmyz. Také dřívější stržení částí zvětralé lomové stěny v roce 2017 umožnilo opětovné zahnízdění populace břehulí. O těchto opatřeních pojednává článek v Arnice 2022/2.

Protože tato opatření byla vyhodnocena jako efektivní a přínosná, bylo v roce 2025 přistoupeno k jejich opakování na vybraných místech. Opět došlo k odbahnění či stržení drnu tůní a vodních příkopů, vyřezání náletu dřevin v části centrální plochy a k stržení další části lomové stěny v délce asi 25 m. Očekává se od toho mimo jiné podpora biotopu parožnatek a ropuchy krátkonohé. V následujících letech se předpokládá pokračování v těchto opatřeních, a to prostorovou modifikací tak, aby v pískovně vznikala mladá sukcesní stádia biotopů vyhovující převážně většině zdejších živočichů a rostlin. Zároveň tak alespoň částečně zůstává zachován atraktivní krajinný ráz bývalé pískovny, která je hojně navštěvována nejen odborníky a školami, ale i volnočasovými turisty.